

## ثبت بین المللی اختراعات، کسب و حمایت حقوقی از اختراع در کشورهای خارجی

دکتر مهدی زاهدی mehdii\_zahedii@yahoo.com

استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۴/۲۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۸۹/۸/۱۹

### چکیده

ثبت اختراع در قلمرو ملی، حمایت از اختراع در محدوده ملی را به دست می آورد، اما سایر کشورها را به حمایت از این اختراع که در خارج از سرزمین ملی ثبت شده، ملزم نمی کند. از طرف دیگر، با ارتقای دانش و فناوری و توسعه وسایل ارتباطی، امکان نقض این حقوق با اتکا به مهندسی معکوس افزایش پیدا کرده است. از این رو، برای مخترعان حمایت از اختراعاتشان در کشورهای متعدد، از اولویت بسیاری برخوردار است. از آن جایی که حقوق ناشی از ثبت اختراعات موضوع بسیاری از مبادلات بین المللی در چرخه تجارت جهانی است، حمایت از آن مورد توجه جامعه بین المللی بوده است؛ به گونه ای که امروزه پذیرش مقررات تریپس TRIPS و درج آن در مقررات ملی، پیش شرط پیوستن به سازمان تجارت جهانی WTO است. با این حال، حمایت از حق اختراع در سطح بین المللی و تشکیل نهادهای بین المللی در این خصوص سابقه طولانی تری دارد. تشکیل اتحادیه پاریس که به دنبال تصویب کنوانسیون پاریس در سال ۱۸۸۳ به وجود آمد و همچنین اتحادیه بین المللی همکاری در ثبت اختراعات که به دنبال تصویب معاهده همکاری ثبت اختراع موسوم به PCT در سال ۱۹۷۰ تشکیل شد، همگی حاکی از تلاش جامعه جهانی برای ایجاد یک نظام بین المللی حمایت از اختراعات است. در این مقاله، کوشش شده است تا به دو پرسش پاسخ داده شود: (۱) مطابق حقوق بین الملل مالکیت فکری، طرق مختلف قانونی برای ثبت اختراع و کسب حمایت حقوقی از اختراع در کشورهای خارجی کدامند؟ (۲) هر کدام از این طرق چه معایب و مزایایی را برای مخترعان در بر دارد و کدام طریق به ایشان پیشنهاد می شود؟

**واژه های کلیدی:** ثبت بین المللی اختراع، اصل سرزمینی بودن، اصل استقلال، کنوانسیون

پاریس، معاهده همکاری ثبت اختراع PCT

## مقدمه

ثبت اختراع موجب حمایت از مخترع و اعطای حق انحصاری به او می شود. این حق مخترع را قادر می سازد تا از استفاده تجاری از اختراع توسط سایرین جلوگیری کند و مانع ورود رقبا به بازار همان اختراع گردد. این توانایی موجب می شود سرمایه گذاری مخترع در تحقیقات انجام شده منجر به تولید اختراع، حفاظت گردد و هزینه های مادی صرف شده برای تحقیق و توسعه و تولید اختراع احیا و به وی باز گردد. با بازگشت سرمایه، مخترع می تواند مجدداً به تولید فناوری و نوآوری جدیدی پردازد و بدین ترتیب، در بازار تجاری موضوع اختراع عنصری فعال و برجسته گردد (WIPO, *Inventing the Future*, 2006:6-7).

دارنده ورقه اختراع می تواند حق استفاده از اختراع را به دیگران، خصوصاً به کشورهای خارجی تفویض نماید<sup>۱</sup> و در مقابل مبلغی<sup>۲</sup> دریافت نماید. قراردادهای واگذاری حقوق ناشی از ثبت اختراع، علاوه بر کسب درآمد بیشتر برای مخترع، امکان دسترسی به بازارهای جدید خارجی را برای وی به وجود می آورد. همین امر لزوم کسب و حمایت حقوقی از اختراع در کشورهای خارجی را ضرورت بیشتری می بخشد. عدم ثبت و حمایت کافی از اختراع و نوآوری در سطح ملی و بین المللی، دارای پیامدهای منفی زیادی، از جمله محروم شدن جامعه از نتیجه ابتکار و نوآوری، از بین رفتن روحیه جسارت در ابتکار و نوآوری میان نخبگان جامعه، جلوگیری از رشد و توسعه واحدهای تجاری و اقتصادی کوچک، متوسط و بزرگ، عدم اشتیاق و رغبت کشورها به سرمایه گذاری و جلوگیری از انتقال تکنولوژی و در نهایت کند شدن روند توسعه و پیشرفت در کشورهای کمتر توسعه یافته می گردد (WIPO, *Hand Book*: 196-171).

شاید به همین دلایل، در تمامی نظام های ملی زیر بنای نظام ثبت اختراع بر اساس منافع جامعه و نظم عمومی پایه ریزی گردیده است. ایجاد انگیزه برای تولید اختراع، جذب و هدایت سرمایه ها به سمت تحقیق و توسعه R&D و افشای کافی اختراع برای ارائه به عموم به جای مخفی ماندن نوآوری ها، همگی مبتنی بر نظم عمومی و منافع جامعه است (M.A.Smith:309).

یک اختراع به تنهایی ضامن موفقیت تجاری نیست بلکه اختراع ابزاری است که ظرفیت یک شرکت یا مؤسسه برای سود بردن از اختراع ایجاد شده را ارتقاء می دهد و بازارهای جدیدی را برای شرکت ممکن می سازد معهداً همه این امتیازات هنگامی برای مخترع یا شرکت وی ممکن

1. License agreements.  
2. Royalty

می‌گردد که اختراع در بازار خارجی ثبت و حمایت حقوقی قانونگذار را کسب نماید. در این مقاله سعی گردیده طرق مختلف ثبت و کسب حمایت حقوقی از اختراع در خارج از ایران همراه با تجزیه و تحلیل مزایا و معایب هر کدام مورد بررسی قرار گیرد.

### ۱. ثبت ملی، ثبت بین المللی

بر خلاف نظام کپی رایت که حمایت قانونی از این گونه آثار به محض ایجاد شروع می‌گردد، در نظام ثبت اختراع حمایت قانونگذار مشروط به انجام و اجرای مجموعه‌ای از تشریفات و روندهای رسمی به منظور ثبت اختراع است. این روند و مراحل ثبت نقش کلیدی و اثرگذاری در قوانین و رویه‌های قضایی در حمایت و جلوگیری از نقض حق اختراع دارد (Lionel Bently:340).

اختراع زمانی مورد حمایت قانونگذار قرار می‌گیرد که تشریفات ثبت آن در سرزمینی ملی انجام شده باشد. اختراع یک مخترع هر چقدر مهم و با اهمیت و دارای گام‌های ابتکاری ارزنده‌ای باشد و انتساب آن به وی به عنوان مخترع به دلایل مختلف و متعدد ثابت شده باشد، تا زمانی که تشریفات قانونی برای ثبت آن در اداره صلاحیتدار ملی طی نشده باشد، مورد حمایت قانونگذار نخواهد بود و از حقوق انحصاری آن نمی‌تواند استفاده نماید.

حق اختراع، یک حق سرزمینی و ملی است؛ به این معنی که از اختراع فقط در منطقه یا کشوری حمایت می‌شود که در آن منطقه یا کشور ثبت گردیده و حمایت قانونی در قلمرو مربوطه تحصیل شده باشد. اگر اختراع شما مثلاً در ده کشور ثبت شده باشد، از این اختراع در کشور یازدهم حمایت نخواهد شد و دیگران به راحتی می‌توانند حقوق انحصاری ناشی از اختراع را که در ده کشور فوق مورد حمایت قانونگذاران آن کشورهاست، در کشور یازدهم نقض کنند و مخترع مربوطه نمی‌تواند به عمل آنان اعتراضی نماید. بدین ترتیب مخترع تنها با ثبت اختراع در کشورهای مورد نظر خود و کسب حقوق انحصاری در آن کشورها می‌تواند از حمایت قانونی برخوردار شود و با استناد به آن، اجازه بهره‌برداری از اختراع ثبت شده خود را به دیگران، خصوصاً شرکتهای خارجی واگذار نماید و از این طریق درآمد و سود بیشتری به دست آورد.

سؤالی که در این قسمت مطرح می‌شود و پاسخ به آن اهمیت زیادی دارد، این است که آیا ثبت بین المللی اختراع برای کسب و حمایت حقوقی در نظام بین المللی حق اختراع وجود دارد؟ به دیگر سخن، آیا می‌توان با ثبت اختراع در یک کشور یا در یک نهاد و مرجع بین المللی، حمایت حقوقی از آن اختراع را در سراسر دنیا و در همه کشورهای به دست آورد؟ پاسخ به این سؤال منفی

است. همان‌طور که در ابتدای این مبحث یادآوری گردید، حق اختراع و حمایت حقوقی از آن، یک حق سرزمینی و ملی است و حقوق انحصاری مخترع فقط در قلمرو کشور یا کشورهایی به رسمیت شناخته می‌شود که مخترع قبلاً در آن کشورها تشریفات ثبت را انجام داده و اداره صلاحیتدار ملی، حقوق انحصاری مخترع را به رسمیت شناخته است.

ثبت اختراع از طریق کنوانسیون پاریس<sup>۱</sup> و یا معاهده همکاری ثبت اختراع PCT نیز ثبت بین‌المللی به معنای فوق محسوب نمی‌شود و در آن جا نیز مخترع باید کشورهای هدف را تعیین نماید و تنها ویژگی آن تسهیلاتی، از قبیل: کاهش برخی هزینه‌ها، اجتناب از سفر به کشورهای هدف، استفاده از حق تقدم و... است که موجب برتری طرق مزبور نسبت به ثبت جداگانه در اداره ملی ثبت اختراعات هر کشور می‌گردد. ثبت از طریق کنوانسیون پاریس یا PCT شامل اصل استقلال در ثبت اختراع نیز می‌گردد. بنابراین، قبول یا رد یک تقاضای ثبت در یکی از کشورها، به معنی قبول یا رد تقاضای ثبت همان اختراع در سایر کشورها نمی‌گردد.

## ۲. ثبت اختراع در کشورهای خارجی

برای ثبت اختراع و کسب و حمایت حقوقی از اختراع در کشورهای خارجی، چهار راه عمده و اصلی وجود دارد که هر کدام دارای ویژگی‌ها و خصوصیات خاص خود هستند. در این مبحث کوشش می‌گردد هر یک از این چهار طریق به طور خلاصه تشریح شود و مزایا و معایب هر طریق جداگانه و در تطبیق با سایر طرق تجزیه و تحلیل گردد.

### ۱-۲. مسیر ملی

در این طریق مخترع باید اختراع خود را از حیث لزوم یا عدم لزوم ثبت مورد سنجش قرار دهد و با ارزیابی نکات مثبت و منفی پیامدهای ارائه اختراع خود به بازار کشورهای هدف تصمیم به ثبت اختراع خود در کشورهای معین نماید، زیرا ثبت، کسب و حمایت حقوقی از اختراع در کشورهای خارجی در اغلب موارد گران و دشوار است. بنابراین، تسلیم یا عدم تسلیم تقاضانامه اختراع، تصمیمی کاملاً تجاری است و باید اصولاً بر اساس میزان احتمال کسب حمایتی اتخاذ شود که از نظر تجاری برای ابداعی خاص مفید است و فواید چشمگیر تجاری در پی داشته باشد. بنابراین، از آن جایی که ثبت اختراع در خارج از ایران مستلزم صرف وقت و هزینه‌های زیاد، از قبیل: هزینه

1. Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 1883 ( Latest revision, Stockholm 1967, With 1979 amendments).

وکیل ثبت اختراع (در اغلب کشورها اخذ وکیل برای ثبت اختراع الزامی است)، ترجمه مدارک، هزینه های رسمی و قانونی و... است، مخترع باید کشورهایی را که در آن ها به حمایت قانونی نیاز دارد، دقیقاً شناسایی و نسبت به انتخاب کشور هدف اقدام نماید. از این طریق، مخترع برای ثبت اختراع و کسب حمایت حقوقی در هر کدام از کشورهای هدف باید به اداره ملی ثبت اختراع آن کشورها مراجعه نماید و اظهار نامه ثبت اختراع خود را به زبان آن کشورها و با پرداخت هزینه مربوطه تسلیم کند. بدیهی است اگر اختراع ادعایی در کشورهای متعددی دارای بازار تجاری باشد، مسیر ملی دشوار، پیچیده و گران خواهد بود، زیرا متقاضی علاوه بر احراز شرایط مقرر در قانون ملی کشورهای هدف و انطباق خود با مقررات آن کشورها، باید مدارک و مستندات مورد درخواست را به زبان آن کشورها ترجمه و از طریق وکیل و با پرداخت هزینه های قابل توجه نسبت به ثبت اختراع خود اقدام نماید.

علاوه بر این، هنگام ثبت اختراع و یا پس از ثبت اختراع و دریافت ورقه اختراع، خصوصاً هنگامی که اختراع مورد درخواست ثبت دارای ارزش تجاری بالاست، متقاضی ثبت ممکن است با اعتراض اشخاص ثالث روبه‌رو گردد که در چنین مواردی هزینه های گزافی برای دفاع از ورقه اختراع صرف می شود که دارنده ورقه اختراع برای حمایت از اختراع خود باید آن ها را پرداخت نماید. دفاع از ورقه اختراع ممکن است یک دفاعیه اداری باشد و به اداره ثبت اختراع کشور ثبت کننده ارائه شود و ممکن است یک دفاعیه قضایی باشد که در این صورت و پس از ثبت اختراع به دادگاه صلاحیتدار تقدیم گردد. تحقیقات اخیر در آمریکا و در اداره ثبت علائم و اختراعات آمریکا معروف به USPTO نشان می دهد که ۴۶٪ از ورقه های ثبت اختراع که مورد اعتراض واقع شده اند، در نهایت بی اعتبار شناخته شده اند؛ هر چند ۹۵٪ از ورقه های ثبت اختراع صادره در آمریکا به دلیل ارزش تجاری محدود آنها هرگز مورد اعتراض قرار نمی گیرند (Eric B. Chen, 2006:193).

## ۲-۲. مسیر منطقه‌ای

هرگاه چند کشور در یک سیستم منطقه ای ثبت اختراع عضو باشند، مخترع می تواند تقاضای ثبت و حمایت از اختراع خود را توسط یک تقاضانامه به اداره منطقه ای مربوطه تسلیم نماید که در این صورت و پس از طی تشریفات ثبت و پرداخت هزینه های مربوطه چنانچه اختراع ثبت گردد،

حمایت از آن در قلمرو تمام یا برخی از کشورهای منطقه انجام خواهد شد (اختراعات، ۱۳۸۷: ۳۱). در این مسیر، مخترع با تسلیم یک اظهار نامه به یک زبان و پرداخت هزینه واحد و با ذکر نام کشورهایی که تصمیم دارد اختراع خود را در آن ها به ثبت برساند و طی موفقیت آمیز مراحل ثبت، مانند: بررسی شکلی، جستجو، انتشار و با توجه به نظام منطقه ای عنداللزوم بررسی ماهوی، موفق به دریافت گواهی اختراع می گردد که این گواهی نامه در همه کشورهای تعیین شده در اظهار نامه معتبر خواهد بود و گویی از خود همان کشورها صادر شده است. هر چند مخترع در این مسیر نیاز به مراجعه به تک تک کشورهای هدف ندارد و با تسلیم یک اظهار نامه و هزینه واحد می تواند اختراع خود را در کشورهای منطقه مورد حمایت قرار دهد، لیکن اگر در این مسیر به مانعی برخورد که مراحل ثبت را ناموفق سازد و یا حتی بعد از صدور ورقه اختراع به دلایلی گواهی اختراع باطل اعلام شود، در این صورت مخترع مربوطه حمایت قانونی از اختراع خود را در همه کشورهای منطقه از دست خواهد داد (میرحسینی، ۱۳۸۷: ۳۱).

هم اکنون ادارات منطقه ای ثبت اختراع عبارتند از:

سازمان مالکیت فکری در افریقا OAPT؛

سازمان منطقه ای مالکیت فکری افریقا ARIPO؛

سازمان اوراسیایی اختراع EAPO؛

اداره اروپایی ثبت اختراع EPO؛

اداره ثبت اختراعات شورای همکاری خلیج فارس GPO.

### ۳-۲. مسیر تسلیم تقاضانامه از طریق کنوانسیون پاریس

کنوانسیون پاریس برای حمایت از حقوق مالکیت صنعتی در ۲۰ مارس ۱۸۸۳ میلادی به امضای ۱۱ کشور رسید و در ۷ ژوئیه ۱۸۸۴ لازم الاجرا گردید. این کنوانسیون اتحادیه بین المللی برای حمایت از حقوق مالکیت صنعتی را ایجاد کرد. کنوانسیون مقرراتی در خصوص اختراعات، اسامی و علائم تجارتي، طرحهای صنعتی و... وضع نمود. این کنوانسیون در طول حیات طولانی خود بارها مورد تجدید نظر قرار گرفت که آخرین بار آن در سال ۱۹۷۹ در استکهلم بود. دولت ایران به سال ۱۳۳۷ به این کنوانسیون ملحق شد و در مورخ ۱۳۷۷/۸/۱۷ به آخرین اصلاحات به عمل آمده در استکهلم نیز پیوست. امروزه بیش از ۱۶۰ کشور عضو این کنوانسیون هستند (WIPO, Paris

(Convention, 1995:3

هدف اصلی کنوانسیون ایجاد هماهنگی در قوانین مالکیت صنعتی کشورهای عضو است و برای دستیابی به این هدف، اعضای کنوانسیون ملزم به پذیرش اصول متعددی شده اند؛ از جمله اعمال مقررات مساوی در خصوص اتباع دول عضو (اصل رفتار ملی<sup>۱</sup>) و اعمال و اجرای مقررات مرتبط با حق تقدم (اصل حق تقدم<sup>۲</sup>) و حفظ استقلال اعضا در اعطای ورقه های اختراع (اصل استقلال<sup>۳</sup>).

مسیر ثبت اختراع و تسلیم اظهار نامه از طریق کنوانسیون پاریس، هنگامی میسر است که متقاضی یا مخترع از اتباع یکی از کشورهای عضو کنوانسیون پاریس باشد، یا در یکی از کشورهای عضو اقامت قانونی داشته و یا در آن کشورها دارای مؤسسات صنعتی یا تجاری واقعی و معتبر باشد. در صورت داشتن یکی از این وضعیتها، وی می تواند اظهار نامه ثبت اختراع را به اداره صلاحیتدار در یکی از کشورهای عضو تسلیم نماید و بدین ترتیب از مزایای کنوانسیون پاریس بهره مند گردد. مهم ترین مزیت کنوانسیون برای اتباع کشورهای عضو، بهره مندی از حق تقدم مقرر در این کنوانسیون است. به موجب این اصل که مبتنی بر ماده ۴ کنوانسیون است، یک تقاضا نامه اولیه که به صورت قانونی و درست، در یکی از دول متعاقد تسلیم شده باشد، به متقاضی یا جانشین وی در طی ۱۲ ماه از زمان ثبت اظهار نامه در کشور مبدأ، در سایر کشورهای عضو اتحادیه، حق تقدم برای برخورداری از حق اختراع، اعطا می کند؛ به طوری که این تقاضا نامه مؤخر که در کشور ثانویه جهت دریافت حق اختراع تسلیم می شود، به منزله تقاضا نامه اولیه تسلیم شده در همان تاریخ تسلیم اولیه در کشور مبدأ تلقی خواهد شد. تقاضا نامه ای که در آن حق تقدم ادعا شده باشد، از یک وضعیت دارای اولویت نسبت به تقاضا نامه های دیگر برخوردار می گردد. فایده این اصل در اعطای مهلت زمانی به متقاضی است تا اینکه بتواند تصمیم بگیرد در چه کشوری درخواست حمایت کند، بدون اینکه در این مهلت خدشه ای به حقوق مکتسبه وی وارد شود.

با عنایت به عضویت بسیاری از کشورهای عضو جامعه بین المللی در کنوانسیون پاریس، از جمله کشورهای بزرگ صنعتی، مانند آمریکا، این معاهده به مالک اختراع این حق را می دهد که با ثبت ملی اختراع خود به حق تقدم ایجاد شده ناشی از کنوانسیون پاریس در همه کشورهای عضو استناد کند (David A. Burge, 1999: 129)

۱. ماده ۲ National Treatment

۲. ماده ۴ Right of Priority

۳. ماده ۴ مکرر Independence of Patents

با توجه به اینکه ایران عضو کنوانسیون پاریس است، مخترع ایرانی برای برخورداری از مزایای حق تقدم باید اظهار نامه ثبت اختراع خود را به اداره ثبت اختراعات ایران تسلیم نماید و سپس اظهارنامه‌های ثبت اختراع جداگانه را در بقیه کشورهای عضو کنوانسیون (کشورهایی که ثبت و حمایت قانونی از اختراع مورد تقاضای مخترع است) در ظرف مهلت ۱۲ ماه از تاریخ ثبت اظهار نامه اولیه، تقدیم نماید.

اصل استقلال که از اصول پذیرفته شده در کنوانسیون پاریس است، به این معناست که اعطای گواهی اختراع در یک کشور برای اختراعی معین و حمایت قانونی از آن، سایر کشورهای عضو را متعهد و ملزم به اعطای گواهی اختراع برای همان اختراع نمی‌کند. فلسفه و زیربنای این اصل بر حفظ استقلال و حاکمیت کشورها بنا نهاده شده و نتیجه اصل سرزمینی بودن قوانین مربوط به اعطای حق اختراع است.

همچنین، هیچ کشور عضوی نمی‌تواند به این دلیل که در کشور عضو دیگر از اعطای گواهی اختراع خودداری شده یا گواهی اختراع صادره باطل شده یا مدت آن منقضی گردیده است، از اعطای گواهی اختراع خودداری نماید، یا گواهی اختراع صادره در آن کشور را باطل و بی اعتبار اعلام نماید به عبارت دیگر، سرنوشت یک گواهی اختراع خاص در یک کشور معین هیچ تأثیری بر سرنوشت یک گواهی اختراع برای همان اختراع در کشورهای دیگر ندارد (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۷۸). بدین ترتیب، بر اساس، این اصل، هر کشور بنا به مفاد قوانین ملی خود در این مورد تصمیم گیری می‌کند که چه بسا شرایط کسب این حق و رویه های اداری آن از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد و در نتیجه، هر کشور معیارهای قانونی خود را در رد یا قبول، فسخ، انتقال و یا هر نوع تغییری در مورد اختراع اعمال می‌کند.

از دیگر الزامات کنوانسیون پاریس برای کشورهای عضو اصل رفتار ملی است. اصل رفتار ملی از پایه‌های اصلی نظام بین المللی حمایت از حقوق مالکیت صنعتی است که همراه با اصل دول کامله الوداد<sup>۱</sup> به عنوان اصول اساسی کنوانسیون پاریس و امروزه در سازمان تجارت جهانی (WTO) مطرح و پذیرفته شده‌اند. این اصل اعضای کنوانسیون را مجبور می‌سازد برای حمایت از اتباع سایر کشورهای عضو، همان مزایایی را اعطا کند که برای اتباع خودش مقرر نموده است و متعاقباً حق اعمال هیچ گونه تبعیض یا اعطای امتیاز خاصی نسبت به اتباع ملی در برابر اتباع سایر کشورهای عضو ندارند (مواد ۲ و ۳ کنوانسیون پاریس). این تساوی در رفتار برای تبعه و اتباع



سایر کشورهای عضو در خصوص مقررات مرتبط با رویه قضایی و اداری دارای استثناست (بند ۳ ماده ۲) همان طور که ملاحظه می گردد، مسیر ثبت اختراع از طریق تسلیم اظهارنامه در یکی از کشورهای عضو کنوانسیون پاریس دارای معایب و مشکلات مشابه با طریق و روش ثبت اختراع از مسیر ملی است، زیرا در این طریق نیز متقاضی ثبت اختراع باید مدارک مربوطه را به زبان هر یک از کشورهای عضو کنوانسیون ترجمه و هزینه های ملی هر کشور را جداگانه پرداخت نماید و با استفاده از وکلای ثبت اختراع در آن کشورها مراحل اداری را طی نماید و فقط از مزایای حق تقدم برخوردار می شود.

#### ۲-۴. مسیر تنظیم و تسلیم اظهارنامه بین المللی از طریق معاهده همکاری ثبت اختراع PCT

معاهده همکاری ثبت اختراع در سال ۱۹۷۰ میلادی (۱۳۴۹) در واشنگتن به تصویب رسید و متعاقباً در سال های ۱۳۵۸/۱۹۷۹، ۱۳۶۲/۱۹۸۴ و ۱۳۸۰/۲۰۰۱ اصلاح گردید ( Basic facts, 2002:10). کشور ایران نیز در سال ۱۳۸۶ این معاهده را تصویب کرده است، لیکن به دلیل عدم آمادگی اداره ثبت اختراعات و عدم وجود ساختارهای فنی و اداری لازم و کارشناسان متخصص در حوزه های مختلف صنعتی، سند الحاق به مقام صلاحیتدار PCT تودیع نگردیده است و عملاً امکان ثبت اختراع از طریق معاهده ثبت اختراع در ایران وجود ندارد. اهداف انعقاد معاهده PCT در مقدمه آن آمده است. بر اساس این مقدمه، برخی از اهداف انعقاد این معاهده برای اعضا عبارتند از: مشارکت در توسعه علم و فناوری، توسعه و تکامل کسب حمایت حقوقی از اختراعات، تسهیل یا ساده کردن امور مربوط به ثبت و کسب حمایت حقوقی از اختراع و کم هزینه کردن آن، خصوصاً هنگامی که این حمایت در کشورهای متعددی درخواست شود، امکان دسترسی آسان عموم به اطلاعات فنی موجود در اسناد ثبت اختراع، ترویج و تسریع توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه از طریق.... (PCT, Preamble)

بر اساس این معاهده، اتحادیه ای به منظور همکاری در تشکیل پرونده، جستجو و بررسی اظهارنامه حمایت از اختراعات و سایر خدمات خاص فنی توسط کشورهای عضو معاهده تشکیل گردید که به نام «اتحادیه بین المللی همکاری در ثبت اختراعات» موسوم است. این معاهده و مقررات آن با مفاد و تعهدات ناشی از کنوانسیون پاریس تقابل ندارد، بلکه مکمل مقررات آن است و به کشورهای عضو کنوانسیون و اتباع آنها در خصوص ثبت اختراع کمک می کند. معاهده همکاری ثبت اختراع PCT یک معاهده شکلی است که ثبت اختراع را در ابعاد بین المللی تسهیل

و متحدالشکل می‌نماید، لیکن مسئول اعطای گواهی بین المللی ثبت اختراع نیست و این امر همان طور که قبلاً بیان گردید، انحصاراً به عهده ادارات ثبت اختراع در هر کشور است. به عبارت دیگر، صدور گواهی اختراع با توجه به قوانین ملی به عهده اداره صلاحیتدار ملی همان کشور است که با بررسی اظهارنامه ثبت اختراع ادعایی نفاً یا اثباتاً تصمیم مقتضی اتخاذ می‌نماید (میرحسینی، ۱۳۸۷: ۲۱۸).

استفاده از این مسیر (ثبت اختراع از طریق معاهده همکاری ثبت اختراع PCT) برای اتباع کشورهای عضو معاهده یا افراد مقیم در این کشورها امکان پذیر است (Basic Facts, 2002: 5). و البته، افرادی که در کشورهای عضو معاهده کسب و کار واقعی و مؤثری دارند نیز می‌توانند این مسیر را انتخاب کنند. این مسیر برای متقاضیان دارای مزایای فراوانی است، زیرا آنها می‌توانند با تسلیم فقط یک اظهارنامه به اداره ثبت اختراع کشور خود یا کشور محل اقامت خود یا دفتر بین المللی سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) واقع در شهر ژنو سوئیس، اعتبار و تأثیر اظهارنامه اختراع ملی یا منطقه ای را که به صورت عادی تسلیم می‌شوند، در تمام کشورهای عضو معاهده که توسط متقاضی در اظهارنامه بین المللی تعیین گردیده است، به دست آورند (ibid: 4) و علاوه بر این در خصوص برخی از هزینه های مربوطه از تخفیفی معادل ۷۵٪ بهره مند گردند (Basic Facts, 2002: 6). امروزه بیش از ۱۲۵ کشور عضو معاهده PCT هستند که متقاضی می‌تواند در اظهارنامه تسلیمی ثبت و حمایت از اختراع خود را در هر کدام از این کشورها یا تمامی آنها تقاضا نماید (میرحسینی، ۱۳۸۷: ۲۲۰) از مهمترین امتیازات PCT آن است که علاوه بر مدت حق تقدم ۱۲ ماهه این معاهده، مدت حداقل ۱۸ ماه بیشتر را نیز مقرر می‌کند که طی آن متقاضیان می‌توانند پتانسیل تجاری محصولشان را در کشورهای متعدد تعیین کنند و تصمیم بگیرند در کدام کشور تقاضای ثبت اختراع را تسلیم کنند (Basic Facts, 2002: 4). بنابراین، پرداخت هزینه های ثبت و هزینه های ترجمه مرتبط با تقاضانامه های ملی به تعویق می‌افتد. این امتیاز باعث می‌شود تا مخترعان در حداکثر مدت امکان انتخاب کشورهای هدف را داشته باشند (میرحسینی، ۱۳۸۷: ۳۳).

متقاضیان PCT در خصوص قابلیت ثبت بالقوه اختراعشان، اطلاعات ارزشمندی به شکل گزارش جستجوی بین المللی PCT<sup>۱</sup> و نظر کتبی مقام جستجو کننده بین المللی<sup>۲</sup> دریافت می‌کنند.

1. International Search Report
2. International Searching Authorities

این اسناد اطلاعات لازم را در اختیار متقاضیان قرار می دهند تا بتوانند تصمیم بگیرند حمایت از اختراعاتشان را تقاضا و در چه کشورهایی درخواست خود را پیگیری کنند. گزارش جستجوی بین المللی حاوی فهرستی از اسناد سوابق افشای قبلی از سرتاسر جهان است که تشخیص داده شده به اختراع مورد نظر ارتباط دارند. نظر کتبی مقام جستجو کننده بین المللی قابلیت ثبت بالقوه را با توجه به نتیجه گزارش بین المللی تجزیه و تحلیل می کند ( اختراعات ۳۳ و Basic Facts, 2002 :4). یک تقاضانامه PCT به یک زبان و با پرداخت یک هزینه در تمام کشورهای عضو PCT دارای اثر قانونی است. این امر هزینه اولیه تسلیم تقاضانامه های جداگانه به ادارات ثبت اختراع را به طور چشمگیری کاهش می دهد ( اختراعات ۳۳).

### ۳. ثبت اختراع در ایران

ثبت اختراع در ایران و انجام تشریفات مربوطه مطابق قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ و آیین نامه اجرایی آن، مصوب ۱۳۸۷ انجام خواهد شد. مطابق این قانون ثبت اختراع مستلزم تسلیم اظهار نامه به مرجع ثبت ( اداره کل مالکیت صنعتی سازمان ثبت اسناد و املاک کشور) است ( ماده ۲ آیین نامه). اظهار نامه ثبت اختراع باید در سه نسخه و در فرم مخصوص و به زبان فارسی تنظیم شود. اظهار نامه مزبور باید حاوی اطلاعات مختلفی، از جمله مشخصات کامل متقاضی، عنوان اختراع، توصیف اختراع، ادعاها، تعیین طبقه اختراع بر اساس طبقه بندی بین المللی اختراعات، مدارک مربوط به حق تقدم و رسید مربوطه به پرداخت هزینه های قانونی باشد ( مواد ۶ تا ۹ قانون و مواد ۳ تا ۶ آیین نامه).

اداره ثبت اختراعات ( مرجع ثبت) پس از دریافت اظهار نامه و ضمایم مربوطه آن را ظرف ۶ ماه از حیث انطباق با شرایط شکلی و ماهوی مندرج در قانون و آیین نامه بررسی می نماید و عنداللزوم می تواند از کارشناس امر برای احراز شرایط ماهوی اختراع استعلام و کسب نظر نماید؛ هر چند این نظر جنبه مشورتی برای مرجع ثبت دارد (ماده ۲۸ آیین نامه). پس از تصمیم مرجع ثبت مبنی بر اعطای گواهینامه اختراع، مراتب به متقاضی برای پرداخت هزینه های مربوطه و انتشار آگهی اعلام و پس از پرداخت هزینه ها، اختراع با قید مراتب مندرج در ماده ۳۱ آیین نامه در دفتر ثبت اختراع ثبت می شود و سپس ظرف سی روز آگهی مربوط به ثبت در روزنامه رسمی منتشر می گردد. پس از انتشار آگهی ثبت اختراع و تسلیم نسخه ای از آن به مرجع ثبت، گواهی نامه اختراع صادر و به متقاضی تسلیم خواهد شد (ماده ۳۳).

هر چند ثبت اختراع و اعطای گواهی نامه ثبت اختراع پس از طی تشریفات یاد شده در بالا انجام می‌گردد، لیکن شروع حمایت‌های قانونی از مخترع از همان لحظه‌ای است که اظهار نامه ثبت اختراع در اداره ثبت اختراعات با قید تاریخ و ساعت تقدیم و ثبت دفتر مربوطه می‌شود.

### نتیجه‌گیری

ثبت اختراع در کشورهای خارجی، حق انحصاری استفاده از اختراع را برای مخترع در آن کشورها ایجاد می‌کند. این حق انحصاری به مالک و رقه اختراع اجازه می‌دهد ساخت، صادرات و واردات، عرضه برای فروش، فروش و استفاده از اختراع توسط رقا و استفاده از فرآیندهایی را که حق او را نقض می‌کنند، متوقف یا از آن جلوگیری نماید و در صورت ارتکاب، خسارات ناشی از این کار را دریافت نماید. هدف اصلی از تولید نوآوری و اختراع برای مخترعان بهره‌برداری تجاری از اختراع است. این بهره‌برداری به صورتهای مختلفی، مانند: ساخت و تولید، فروش اختراع به ثالث، تفویض اجازه بهره‌برداری (لیسانس)، سرمایه‌گذاری مشترک (JV) ... تحقق می‌یابد، لیکن هنگامی می‌توان به این هدف دست یافت که اختراع علاوه بر ثبت در سرزمین ملی در کشورهای خارجی که بازار هدف را تشکیل می‌دهند، به ثبت رسیده باشد.

ثبت اختراع در کشورهای خارجی از طریق معاهده PCT ساده‌ترین و ارزان‌ترین طریق ثبت اختراع در کشورهای خارجی محسوب می‌شود، بویژه هنگامی که بازارهای هدف در کشورهای متعددی واقع شده باشند. این مسیر علاوه بر اینکه چتر حمایتی گسترده‌تری را برای مخترعان در کسب و حمایت حقوقی از اختراعتشان پدید می‌آورد، به لحاظ دسترسی آسان و رایگان متخصصان و مخترعان به تمامی اظهارنامه‌های ثبت بین‌المللی که حاوی اطلاعات فنی اختراعات هستند، بستر مناسبی برای انتقال تکنولوژی به کشورهای در حال توسعه ایجاد می‌کند که در نهایت می‌تواند موجب توسعه اقتصادی جامعه گردد.

کشور ما علی‌رغم تصویب معاهده PCT در مجلس شورای اسلامی به لحاظ مشکلات فنی و عدم زیرساختهای اداری و تشکیلاتی، هنوز قادر به پیوستن، به نظام بین‌المللی ثبت اختراعات نیست و در نتیجه، سند الحاقی به مرجع مربوطه تودیع نگردیده که لازم است مقامات ذی‌صلاح با توجه به این ضرورت، مقدمات استفاده از این نظام یکپارچه بین‌المللی را برای مخترعان و محققان کشورمان ایجاد کنند.

### فهرست منابع

#### فارسی

- بی نام. (۱۳۸۷). **اختراعات**، مقدمه ای بر اختراعات ثبت شده برای بنگاه ها و مؤسسات کوچک و متوسط، سازمان جهانی مالکیت معنوی WIPO و اداره مالکیت صنعتی ج.ا.ا.
- میرحسینی سید حسن. (۱۳۸۷). **حقوق اختراعات**، تهران: میزان.
- میرحسینی سید حسن. (۱۳۸۵). **مقدمه ای بر حقوق مالکیت معنوی**، تهران: میزان چاپ دوم.
- قانون ثبت علائم و اختراعات، مصوب ۱۳۱۰.
- قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری، مصوب ۱۳۸۶.

#### انگلیسی

- David A. Burge, Patent, and trademark Tactics and Practice, Third edition, John Wiley & Sons, Inc. U.S.A (1999)
- Eric B. Chen, Applying the lessons of Re-Examination to Strengthen Patent Post-Grant Opposition, Vol. X Computer Law Review and Technology Journal (2006)
- Lionel Bently, Brad Sherman, Intellectual Property Law, Oxford University Press, (2002)
- M.A. Smith, M. Couste, Arbitration of Patent Infringement and Validity Issues Worldwide, Vol. 19 Harvard Journal of Law & Technology (2006)
- WIPO, Basic Facts about the Patent Cooperation Treaty (PCT), WIPO Geneva April 2002.
- WIPO, Inventing the future, Geneva 2006.
- WIPO, Paris Convention for the Protection of Industrial Property, Geneva 1955.

- WIPO, Patent Cooperation Treaty (PCT), Geneva 1998.
- WIPO, WIPO Intellectual Property Handbook, Geneva 2007.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی